

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Titta Honkala, hallitussihteeri
Liisa Jokinen, johtava asiantuntija
Helena Vorma, lainsäädäntöneuvos

HP 131/2024 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle lasten ja nuorten terapiatakuuta koskevaksi lainsäädännöksi

Hallituksen esityksessä 131/2024 vp ehdotetaan muutettavaksi terveydenhuoltolakia, sosiaalihuoltolakia, korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta annettua lakia ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettua lakia.

Esitys liittyy pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjaukseen, jonka mukaan lainsäädännöllä turvataan lasten ja nuorten yhdenvertainen pääsy perustasolla lyhytpsykoterapiaan tai muihin vaikuttaviin psykososiaalisiin hoitoihin.

Esityksen taustaa

Lasten ja nuorten mielenterveys on merkittävä kansanterveydellinen kysymys, sillä suuri osa elämänaikaisista psyykkisistä sairauksista puhkeaa lapsuuden ja nuoruuden aikana. Mielenterveys- ja päihdeongelmat aiheuttavat kaksi kolmasosaa nuoruusikäisten ja puolet lapsuusikäisten terveyshaitoista. Koronapandemia aiheutti selvän mielenterveyteen liittyvien oireiden lisääntymisen, vaikkakin oireilun lisääntymistä oli havaittavissa jo ennen pandemiaa etenkin tytöillä. Kevään 2023 Kouluterveyskyselyssä jopa 73 % nuoruusikäistä tytöistä ja 33 % pojista raportoi vähintään yhtä mielenterveyden oiretta. Palvelujärjestelmä on lisäksi sirpaleinen, ja lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen saatavuudessa on alueellisia eroja.

Pääministeri Petterin Orpon hallitus on sitoutunut mielenterveysoikeuksien ja hyvän mielenterveyden edistämiseen. Hallitusohjelman mukaisesti myös muuta mielenterveys- ja päihdeongelmiin liittyvien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuutta ja vaikuttavuutta parannetaan, ja erityistä huomiota kiinnitetään ehkäisevään mielenterveys- ja päihdetyöhön. Sitä edistetään vahvistamalla matalan kynnyksen chat- ja walk-in palveluja yhdessä hyvinvointialueiden, järjestöjen ja seurakuntien kanssa. Poikkihallinnollisena toimenpiteenä hallitus laatii laaja-alaisen toimenpideohjelman nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) teemana vuosille 2024-2027 on nuorten hyvinvoinnin vahvistaminen laaja-alaisin toimenpitein ja hallinnonalojen rajat ylittäen.

Esityksen tavoitteet

Esityksen tavoitteena on vahvistaa lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöiden ehkäisyn ja hoidon sekä mielenterveyden tuen saatavuutta perusterveydenhuollossa ja sosiaalihuollon perustason palveluissa. Lapsilla ja nuorilla tarkoitettaisiin alle 23-vuotiaita henkilöitä.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Titta Honkala, hallitussihteeri
Liisa Jokinen, johtava asiantuntija
Helena Vorma, lainsäädäntöneuvos

Esitetyn lainsäädännön tavoitteena on vastata lasten ja nuorten lisääntyneeseen mielenterveyteen liittyvään oireiluun varhaisessa vaiheessa ja vaikuttavasti. Jotta perustason palveluissa kyettäisiin vastaamaan heidän hoidon ja tuen tarpeisiinsa, on käytössä oltava vaikuttavuusnäyttöön perustuvia psykososiaalisia menetelmiä.

Säätämällä enimmäisajasta takuun piiriin kuuluvan psokososiaalisen intervention aloittamiselle pyritään takaamaan lapsille ja nuorille oikea-aikainen hoito ja tuki ja vahvistamaan heidän oikeuksiaan tarvitsemiinsa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Edistämällä näyttöön perustuvien psykososiaalisten menetelmien käyttöä osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluvalikoimaa vahvistetaan mielenterveystyön laatua ja yhdenvertaisuutta.

Esitetyn lainsäädännön myötä pyritään välillisesti vaikuttamaan myös lasten ja nuorten psykiatrisen erikoissairaanhoidon tilanteeseen. Perustasolla tarjottavan tuen saatavuutta ja laatua parantamalla, voitaisiin vähentää lasten ja nuorten ohjautumista erikoissairaanhoidon riittämättömien perustason palvelujen vuoksi. Näin voitaisiin välillisesti edistää myös vaikeista häiriöistä kärsivien lasten ja nuorten hoidon saatavuutta. Lisäksi oikea-aikaisesti tarjottu varhainen hoito ja tuki voivat osaltaan vähentää myös pitkäaikaista sosiaalihuollon tarvetta.

Esityksen tavoitteena on näin ollen vastata niihin puutteisiin ja kehittämistarpeisiin, joita lasten ja nuorten perustason mielenterveyspalveluissa ja niitä koskevissa valvontaviranomaisten ja laillisuusvalvojien havainnoissa sekä eduskunnassa on tunnistettu. Myös Yhdistyneiden kansakuntien taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea sekä lapsen oikeuksien komitea ovat antaneet Suomelle suosituksia lasten ja nuorten perustason mielenterveyspalvelujen saatavuuden turvaamisesta.

Esitys ei sisällä muutoksia sosiaali- ja terveydenhuollon väliseen tai terveydenhuollon sisäiseen työnjakoon lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöiden ehkäisemisessä tai hoidossa taikka lasten ja nuorten palvelujärjestelmän rakenteeseen.

Muutosehdotukset

Terveydenhuolto

Terveydenhuoltolakiin ja korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta annettuun lakiin lisättäisiin säännös siitä, että perusterveydenhuollossa lyhytpsykoterapia tai psykologiseen vuorovaikutukseen perustuva määrämuotoinen ja aikarajoitteinen psykososiaalinen hoito olisi aloitettava 28 vuorokauden kuluessa siitä, kun tarve tällaiselle hoidolle on todettu, jolleivät lääketieteelliset, hoidolliset tai muut vastaavat seikat muuta edellytä.

Sosiaalihuolto

Sosiaalihuoltolakiin lisättäisiin säännös sitä, että sosiaalihuollossa lapsille ja nuorille olisi järjestettävä mielenterveystyön palveluna psykososiaalista tukea hyvinvointialueen määrittämällä tavalla, jossa käytetään edellä mainittuja psykososiaalisia menetelmiä sosiaalihuollon palvelutehtävään soveltuvin osin. Menetelmien käyttöönotosta ja käytöstä olisi sovittava siten, että sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnasta muodostuu tarkoituksenmukainen kokonaisuus. Mielenterveystyön palvelua koskeva päätös olisi toimeenpantava kuukauden kuluessa tuen tarpeen toteamisesta.

Asiakasmaksulaki

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Titta Honkala, hallitussihteeri
Liisa Jokinen, johtava asiantuntija
Helena Vorma, lainsäädäntöneuvos

Asiakasmaksulakiin lisättäisiin säännös siitä, että myös sosiaalihuollon mielenterveystyön palveluna annettava psykososiaalinen tuki olisi lapselle, nuorelle ja perheelle maksuton. Terveystenhuoltolain palveluna annettava mielenterveystyö on maksutonta jo voimassa olevan asiakasmaksulain perusteella.

Lisäksi ehdotetaan muutettavaksi valtioneuvoston asetus hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksen sisällöstä ja valmistelusta. Yhteistyösopimuksessa olisi sovittava järjestämislain 36 §:n 3 momentin 8 kohdassa tarkoitettulla tavalla ainakin terveydenhuoltolain 53 §:n 1 momentissa ja sosiaalihuoltolain 25 a §:n 2 momentissa tarkoitettujen lasten ja alle 23-vuotiaiden nuorten perusterveydenhuollon ja sosiaalihuollon psykososiaalisten menetelmien käyttöönotosta ja käytöstä. Hyvinvointialueet sopisivat asiasta yhteistyöalueen tasolla sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa yhteensovittavana kokonaisuutena. Voimassa olevan erikoissairaanhoidon työnjaosta ja eräiden tehtävien keskittämisestä annetun valtioneuvoston asetuksen (582/2017, keskittämisasetus) mukaan yliopistollista sairaalaa ylläpitävät hyvinvointialueet ja HUS-yhtymä vastaavat terveydenhuollon osalta psykoterapeuttisten ja psykososiaalisten menetelmien arviointia ja niiden osaamisen ylläpitoa koskevan alueellisen kokonaisuuden suunnittelusta ja yhteen sovittamisesta.

Lähinnä teknisenä muutoksena ehdotetaan tehtäväksi korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollon neuvottelukuntaa koskevaan sääntelyyn korjaus edustuksen ja kokoonpanon osalta sosiaali- ja terveystenhuollon järjestämisvastuun siirryttyä hyvinvointialueille.

Toteutus

Esitetyn lainsäädännön piiriin kuuluvilla psykososiaalisilla menetelmillä tarkoitetaan perusterveydenhuollon lyhytpsykoterapioita ja muita psykologiseen vuorovaikutukseen perustuvia määrämukoisia ja aikarajoitteisia psykososiaalisia hoitoja, joilla on tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa vaikuttavuusnäyttöä. Esityksessä tarkoitettut psykososiaaliset menetelmät ovat psykoterapiaa suppeampia ja tarkoitettu lievempiin oireisiin. Niitä voisivat antaa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt, jotka ovat saaneet kyseisen menetelmän käyttöön liittyvän koulutuksen.

Sosiaalihuollon osalta takuun piiriin kuuluisi psykososiaalinen tuki, jossa käytetään edellä mainittuja psykososiaalisia menetelmiä sosiaalihuoltoon soveltuvin osin.

Lyhytpsykoterapialla tarkoitetaan perusterveydenhuollon potilaille annettavaa, psykoterapeutin tuottamaa psykoterapiaa, joka sisältää enintään 20–25 tapaamiskertaa.

Hyvinvointialue voisi päättää, missä sosiaalihuollon ja perusterveydenhuollon toimintayksiköissä ja minkä henkilöstön toimesta takuun piiriin kuuluvia psykososiaalisia interventioita annetaan. Päätöstä tehdessä tulisi huomioida eri ikäryhmät, saavutettavuus sekä ruotsinkielisten kuten myös saamelaiden tai muiden kieliryhmien ja vammaisten lasten ja nuorten tarpeet. Menetelmien käyttöönotosta ja käytöstä on sovittava yhteistyöalueen tasolla siten, että sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnasta muodostuu tarkoituksenmukainen kokonaisuus.

Esitys ei sisällä muutoksia sosiaali- ja terveydenhuollon väliseen tai terveydenhuollon sisäiseen työnjakoon taikka lasten ja nuorten palvelujärjestelmän rakenteeseen. Sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palvelut eivät kuitenkaan voi korvata toisiaan, eikä siten sosiaalihuollon mielenterveystyön palveluilla voida korvata lapsen tai nuoren tarvitsemia, terveydenhuollon antamaa mielenterveyden hoitoa.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Titta Honkala, hallitussihteeri
Liisa Jokinen, johtava asiantuntija
Helena Vorma, lainsäädäntöneuvos

Kustannukset

Esitys liittyy vuoden 2025 talousarvioesitykseen. Vuonna 2025 hyvinvointialueiden rahoitusmomentille (28.89.31.) kohdistuisi 22 200 000 euroa ja YTHS:n rahoitusmomentille (33.60.35.) 1 200 000 euroa esityksen toteuttamiseksi. Vuodesta 2026 toteuttamiseen myönnettäisiin yhteensä 35 000 000 euroa vuosittain, josta hyvinvointialueiden rahoitusmomentille (28.89.31.) kohdistuisi 33 200 000 euroa ja YTHS:n rahoitusmomentille (33.60.35.) 1 800 000 euroa.

Keskeisiä vaikutuksia

Esitys vahvistaisi lasten ja alle 23-vuotiaiden nuorten psykososiaalisen hoidon ja tuen sekä lyhytpsykoterapian saatavuutta ja laatua.

Kyseessä olisi hyvinvointialueille ja korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuoltoon uusia tehtäviä, jotka edellyttävät lisärahoitusta. Kustannuksia aiheutuisi lyhytpsykoterapioiden ja psykososiaalisten menetelmien saatavuuden lisäämisestä ja lisähenkilöstön palkkaamisesta.

Lisäksi tarvitaan kansallista ohjaustarvetta etenkin psykososiaalisten menetelmien valintaan liittyen. Esityksessä esitetään tarkennusta valtioneuvoston asetukseen hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksen sisällöstä ja valmistelusta (VNA 309/2023) menetelmien valintaan ja käyttöönottoon liittyen. Myös keskittämisasiäsetuksen mukaiset koordinaatiotehtävät lisääntyvät toiminnan laajuuden lisääntyessä.

Voimaantulo

Ehdotetut lait on esitetty tulemaan voimaan 1.5.2025 kuitenkin siten, että korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollon neuvottelukuntaa koskeva opiskeluterveydenhuoltolain 11 §:n 2 momentti tulisi voimaan 1.1.2025.

Toimeenpano ja seuranta

Ehdotetun sääntelyn toimeenpano kuuluisi hyvinvointialueilla sekä Kansaneläkelaitokselle opiskeluterveydenhuollon palvelujen järjestäjänä ja Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiölle opiskeluterveydenhuollon palvelujen tuottajana. Sosiaali- ja terveysministeriö laatii yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kanssa lainsäädännön toimeenpanon ja soveltamisen tueksi ohjausmateriaalia.

Esityksen mukaan terapiatakuuta koskevien hoitoon pääsyn enimmäisaikojen noudattamista koskevat tunnusluvut tulisi julkaista kuukausittain muidenkin terveydenhuollon palveluiden mukaisesti terveydenhuoltolain 55 §:n ja opiskeluterveydenhuoltolaki 10 d §:n mukaisesti.

Lisäksi toimeenpanoa seurattaisiin terveydenhuollon potilasasiakirjamerkintöjen avulla, missä käytettäisiin THL:n laatimia psykososiaalisten menetelmien toimenpidekoodeja. Ne ovat seurattavissa Avohilmo- ja Hilmo-järjestelmistä.

Sosiaalihuollossa takuun toteutumista voisi seurata palvelutarpeen arviointiin ja palvelupäätöksiin liittyvien asiakirjarakenteiden avulla. Sosiaalihuollossa tiedonhallinta on vasta kehitymässä Kanta-palveluiden myötä. THL:n myös laatii vuoden 2024 aikana sosiaalihuoltoon psykososiaalisten menetelmien toimenpidekoodeja, mistä rekisteritietoa alkaisi kertyä vuonna 2026.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Titta Honkala, hallitussihteeri
Liisa Jokinen, johtava asiantuntija
Helena Vorma, lainsäädäntöneuvos

Terveydenhuollon palveluvalikoimaneuvosto PALKO:lle on tehty aihe-ehdotus suosituksesta lasten ja nuorten psykososiaaliset menetelmät perustason palveluissa.

Kansallisen rekisteritiedon lisäksi toimeenpanon ja vaikutusten seuranta edellyttäisi myös lasten ja nuorten kokemustiedon keräämistä ja huolellista analysointia.